

SÕJAVÄELINE KIRJAOSKUS

Peeter Kukk

PhD (füüsika)

KVÜÕA loodus- ja täppisteaduste õppetooli tehnika aluste dotsent

1. Sissejuhatus

Esimene Eesti entsüklopeedia määratleb kirjaoskust kui oskust emakeeles lugeda ja kirjutada¹. Hilisemad väljaanded refereerivad juba 1958. aastal toimunud UNESCO X istungjärgu seisukohta, et kirjaoskajaks tuleb pidada inimest, kes „oskab lugeda ja loetust aru saada ning kirjutada lühidalt oma igapäevaelust”², samuti UNESCO 1964. aasta kirjaoskuse projekti, mis seab eesmärgiks nn funktsionaalse kirjaoskuse – „inimese oskuse mõista ja luua suulisi ja kirjalikke tekste, mis võimaldavad tal oma sotsiaalses talitluses toime tulla”³.

Tänapäeva arenenud riikide tehnoloogiamailmas hakkama saamiseks, rääkimata edukas olemisest, ei piisa enam ainult funktsionaalsest kirjaoskusest, vaid probleeme tuleb vaadelda laiemalt⁴. Kirjaoskuse hulka kuulub tänapäeval esmajärjekorras kindlasti arvuti- ja mobiilside kasutusoskus. Praegu oodatakse selliste andmete esitamist veel CV-des, kuid suure tõenäosusega kaovad need sealt varsti. Kui vaadelda aga näiteks inseneri n-ö kirjaoskust, siis sisaldab see lisaks lugemisele, kirjutamisele ja arvutamisele kindlasti erialaspetsiifiliste arvutusprotseduuride tundmist ning tehniliste jooniste lugemise ja koostamise oskust. Geograafide ja sõjaväelaste kohustusliku (kirja)oskuse hulka kuuluvad kindlasti maakaartide lugemise ja erialase enesetäiendamise oskused. Politseis ja sõjaväelistes struktuurides töötavad inimesed peavad tundma auastmeid ja vastavaid eraldusmärke, lennujaamades pagasit läbi valgustavad julgeolekutöötajad peavad oskama tõlgendada röntgenülesvõtteid ning arstid määrata röntgenülesvõtete põhjal näiteks luumurdude asukoha. Igal tegevusalal on ajaloo jooksul välja kujunenud teatavad eriomased käitumisreeglid ja märgisüsteemid, mida peab tundma, et olla

¹ **Eesti entsüklopeedia.** 1939. Tallinn. IV kd, lk 300.

² **Eesti nõukogude entsüklopeedia.** 1971. Tallinn: Valgus. III kd, lk 566.

³ **Eesti nõukogude entsüklopeedia.** 1989. Tallinn: Valgus. IV kd, lk 549.

⁴ **Must, A.; Must, O.** 2007. Millist kirjaoskust vajab tänapäeva inimene? – KVÜÕA toimetised, nr 8. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 94–105.

edukas oma valdkonnas. Samas peaks arvestama ka oma ümbrusega: tuleb teada üldkohustuslikke märgisüsteeme (liiklusmärgid, rahatähed) ning omada ülevaadet teiste erialade märgisüsteemidest.

Teiste inimestega koos tegutsemiseks on vajalikud ka sotsiaalsed oskused. Tänapäeva maailmas on oluline rühmatöö oskus, tuleb osata arvestada teiste inimestega, nende kultuuriliste ja usuliste tõekspidamistega. Üksikisiku seisukohalt on siin (sõltumata erialast ja ametikohast) väga oluline tunnetada täpselt igäühe isiklikku tegevusvabadust, vastutusmäära ja otsustusõiguse ulatust. Viimased kaks sõltuvad oluliselt organisatsiooni sisereeglitest ja iga inimese kirjaoskusest selle sõna laiemas tähenduses.

Sõjapidamine on kunst⁵ ja seetõttu on mõistlik sõjaväelise hariduse omandamist võrrelda kunstnike koolitusega. Kunstihariduse omandamisel eristatakse kolme olulist etappi:

- 1) kunstivaldkonnaga seotud tehnika ja oskuste omandamine;
- 2) loovus;
- 3) tähenduse mõtestamine otsingutes ja väljenduses.⁶

Esimest kahte punkti saab seostada sõjaväelise haridusega, kus tuleb samuti omandada kõigepealt nn erialane kirjaoskus ja õppida ära standardtoimingud, tunda ajalugu ja tänapäevase tehnoloogia võimalusi ning seejärel läheneda loovalt oma ülesannetele. Kunstihariduse kolmandaks komponendiks militaarvaldkonnas võib pidada ülesandekeskse juhtimisstiili (ingl *mission command*, sks *Auftragstaktik*) rakendamist sõjaväelaste koolituses ja igapäevases teenistuses.

Ülesandekeskse juhtimisstiili korral annab ülem alluvale ülesande, määrab kindlaks selle saavutamiseks vajalikud vahendid ja lõpptulemuse. Alluva kohuseks on leida ülesandele parim lahendusviis ja ülesanne täita. Sellisel juhul ei pea ülem tegelema pisidetailidega ja tal jääb rohkem aega strateegiliste küsimuste jaoks. Kui kompanii- ja rühmaülem valdavad ülesandekeskset juhtimisstiili, siis näidatakse rühmaülemale eelnevalt kaardil ära objekt, mille kaitset ta oma üksusega peab organiseerima. Usalduse ja oskuste puudumisel

⁵ Siin on asjakohane viidata Gerhard Scharnhorstile, „/.../ kes mõistis, et sõda ei saa õppida isoleerituna, vaid tuleb arvestada seda ümbritsevat keskkonda. Ohvitsere tuleb õpetada hindama sotsiaalseid, poliitilisi, majanduslikke, tehnoloogilisi ja moraalseid jõude, mis mõjutavad sõjaväelisi operatsioone ja institutsioone. Niinimetatud sõjakunst hõlmab kõiki neid valdkondi”. **White, C. E.** 1989. *The Enlightened Soldier. Scharnhorst and the Militärische Gesellschaft in Berlin, 1801–1805.* Westport: Praeger Publishers, p. 57.

⁶ **Harland, J.** 2007. Towards a research programme in Arts education. Paper presented at the conference Onderzoek in Cultuureducatie (Research in Culture Education). Utrecht, The Netherlands.

näitab aga kompaniülem rühmaülemale kohapeal täpselt ette, kus paiknevad mehed ja relvad ning millised on laskesektorid.

Siinses artiklis analüüsitakse, kuidas on erinevatel ajajärkudel muutunud sõjaväelaste kirjaoskus selle sõna laiemas tähenduses. Kirjaoskus hõlmab seejuures nii väljaõpet kui ka teenistuse korraldust koos otsustusõiguse ulatuse ja vastutuse määraga. Artikli esmaste lugejatena nähakse Kaitseväge Ühendatud Õppeasutustes (KVÜÕA) õpinguid alustavaid põhi- ja keskastmeksuse õppureid. Artikkel kajastab autori seisukohti.

2. Otsustusõiguse ulatus

Arvestades erinevate enesekaitse ja/või vastase ründamise vahendite arengut ajaloo, võib need jagada viide suurde rühma lähtuvalt kahe vaenupoole omavahelisest kaugusest. Rühmade nimetused lähtuvad kasutada olevatest relvadest, vahekauguste puhul on oluline nende suurusjärk (tabel 1). Välisoperatsioonidel on kasutusel kogu relvastuse olemasolev spekter alates heast sõnast ja politsei mittesurmavatest relvadest kuni satelliitside, mehitamata õhu- ja maismaasõidukite ning GPS-i abil orienteeruvate rakettideni.

Tabel 1. Vaenupoolte vahekaugus

1.	Käsirelvad	0–1 m
2.	Viskerelvad	10–100 m
3.	Tulirelvad	10–20000 m
4.	Rakettrelvad	1–20000 km
5.	Välisoperatsioonidel kasutatav relvastus	1 m – 1000 km

Ajaloo kestel on iga sõjaväelase kohustuseks olnud osata käsitseda talle usaldatud relva. Üksinda tegutsev inimene tegi otsuse oma relvade kasutamise kohta iseseisvalt, lähtudes oma võimetest ja varustusest ning vastase võimete hinnangust. Kollektiivse sõjapidamise kasutuselevõtmisel sai oluliseks erinevate võitlejate kooskõlastatud tegutsemine eesmärgi saavutamise nimel. Oli vaja juhti, kes jagaks ülesandeid ja ajastaks erinevaid tegevusi. Juhi tegutsemise eelduseks oli kaasvõitlejate allumine tema käskudele, millega kaasnes see, et relvade kasutamise üle ei saanud relva kandja enam ise otsustada.

Juhi vabatahtlik tunnustamine väiksemas rühmas lähtus eelkõige rühma liikmete arusaamisest, et ühine tegutsemine viib kiiremini ja lihtsamalt tulemuseni, seda nii küttimisel kui ka eluaseme ja toitumispiirkonna kaitsmisel. Suuremate organiseerunud inimrühmade (nt riigi) tekkimisel sai väejuht

võitlejate allutamiseks rakendada sunnimeetodeid alates üksikvõitlejate karistamisest kuni detsimatsioonini.

3. Ohvitseride koolitus

Rääkides sõjapidamisest ja sõjaväelastest Euroopas, ei saa mööda minna sõjaväelaste seisuslikust küljest. Kuni XVIII sajandi lõpuni olid Euroopa armeede erineva taseme juhtideks aadliseisuses mehed. Napoleoni sõdade ajal hakkas neile lisanduma ka tärkava kodanluse seast pärit mehi⁷.

Armeede suurenemise ja ka tulirelvastuse arengu tõttu muutus XVIII–XIX sajandi vahetusel oluliseks ohvitseride süstemaatiline koolitus. Suuremates Euroopa riikides asutatud sõjaväelised akadeemiad andsid vägede juhtimise oskuse, aga ka tehnilise hariduse, mida oli vaja selleks, et saada hakkama tulirelvade, samuti liikumisteede, sildade, kindlustuste ja kaitseehitiste rajamisega. Akadeemiates hakati tegelema ka vastava uurimistöoga.

Austrias asutati sõjaväe juhtide akadeemia 1752. aastal, kuhu võeti igal aastal vastu 100 aadlisoost ja 100 lihtkodanike hulgast pärit noormeest⁸. Lisaks ohvitseride koolile asutati 1754. aastal Austrias ka inseneride kool. Inglismaal rajati 1741. aastal kuninglik sõjaväeakadeemia (Royal Military Academy), et koolitada armeele suurtükiväelasi ja insenere. 1800. aastal lisandus sellele kuninglik sõjaväekolledž (Royal Military College), kus hakati ette valmistama erineva taseme ohvitseri⁹. Taanis asutati mereväeohvitseride kool 1701. ja maaväeohvitseride kool 1713. aastal. Norras 1750. aastal loodud sõjaväeakadeemia on Norra vanim kõrgkool. Ameerika Ühendriikides asutati West Pointi kõrgem sõjakool 1802. aastal ja selle lõpetajad olid edukad nii sõjaväeliste juhtide kui ka inseneridena. Prantsusmaal rajas Napoleon 1802. aastal sõjaväe akadeemia.

Venemaal oli tavaline, et Põhjasõja ja ka veel Napoleoni sõdade ajal alustasid aadlikud oma teenistust armee kaardivägedes reamehena kahekümne aasta vanuselt ja hilisema teenistuse käigus said neist ohvitserid. Peeter I asutas 1701. aastal Venemaal Moskvast matemaatika ja navigatsiooniteaduste kooli ning hiljem veel mitu erinevat mere- ja insenerikoolitust andvat õppeasutust. 1732. aastal loodi Peterburis kadetikorpus, kus hakati

⁷ Gildea, R. 2003. *Barricades and Borders, Europe 1800–1914*. Oxford: Oxford University Press.

⁸ **Theresan Military Academy.**

<http://campus.milak.at/campus/englisch/burgfuehrung_en.php>, (12.09.2011).

⁹ **Royal Military Academy.**

<http://www.army.mod.uk/documents/general/history_of_rmas.pdf>, (20.01.2011).

ette valmistama maaväe-ohvitseri. Tsaar Aleksander I kinnitas 1805. aastal sõjalise kasvatuse plaani, milles nähti ette asutada 10 sõjaväelist õppeasutust (*кадетский корпус*) erinevates Venemaa linnades, et anda ohvitserikoolitust aadlisoost poistele. Järgneva kahekümne aasta jooksul asutati vastavaid õppeasutusi tegelikult rohkem. 1836. aastal kehtestati õppeasutustele ühine üleriigiline õppekava, mille alusel õppisid tulevased ohvitserid üheksa aasta jooksul lisaks sõjaväeliste erialadele veel usuõpetust, vene keelt ja kirjandust, saksa ja prantsuse keelt, matemaatikat, loodusteadusi, geograafiat, ajalugu, statistikat, seadusloomet, kirjatehnikat, joonistamist ja joonestamist. Väljalangevus edasijõudmatuse tõttu oli nendes õppeasutustes 1863.–1869. aastal keskmiselt 12% aastas. 1874. aastal vastu võetud seaduse alusel võis Venemaal vabatahtlikult sõjaväeteenistusse minev kõrgharidusega mees saada ohvitseriks pärast kolmekuulist ja keskharidusega mees kuuekuulist tegevteenistust ning sellel ajal juba sõltumata tema seisuslikust päritolust.¹⁰

Tolle aja tõsiseks proovikiviks oli laiendada ohvitserkonda erinevat sotsiaalset päritolu inimestega. Kuna aadliseisusega kaasnes ohvitseri auaste, ei pidanud paljud aadlikud vastava hariduse omandamist vajalikuks. Eeldati, et tegelik sõda ise õpetab kõike vajalikku. Aadlikele ei olnud omased ka valgustusaegse keskklassi väärtused, nagu õppimine ja töö, nad ei olnud huvitatud muutustest ohvitserkonna sotsiaalses koosseisus¹¹.

4. Üldine hariduse tähtsuse tõus

Euroopas alanud tööstusrevolutsiooni ja industrialiseerimise ajal ei olnud esialgu vaja koolitatud tööjõudu, kaevandustes töötamine oli eeskätt füüsiline töö ja ketrusmasinate kõrval ei olnud vaja kirjaoskust. Alles XIX sajandi keskel tekkis suuremal hulgal ametikohti sellistele kooliharidusega valgekraedele nagu insenerid, raudtee- ja postiametnikud, arveametnikud, õpetajad jt. Sellel ajal võeti Euroopa riikides vastu hariduse korraldamise seadused riigi tasandil. Algharidusele püstitati kolm põhilist eesmärki: koolitada inimesi rahvusriigi kodanikeks, õpetada neile riigikeelt ja moraali. Keskhariduses domineeris klassikaline haridus, õpiti kreeka ja ladina keelt, matemaatikat, filosoofiat, joonistamist jt aineid. Sajandi lõpupoole tekkis enamikus riikides gümnaasiumide kõrvale ka nn tehniline haru, kus pöörati rohkem tähelepanu loodusteadustele ja inseneriaimatele. Hariduse tähtsus avaldub Saksamaa ajalehes *Militär Wochenblatt* 1875. aastal väljendatud mõttes: „Meie Saksamaal

¹⁰ Волков, С. В. 1993. Русский офицерский корпус. Москва Воениздат. Глава 3. Подготовка и обучение. <<http://history.scps.ru/officer/000.htm>>, (25.01.2011). [Vt Volkov 1993]

¹¹ *Ibid.*, c. 18, 35.

käsitleme haridust kui ühte olulist viisi rahvuse tugevuse ja eelkõige sõjalise tugevuse edendamiseks”. Saksamaal oli käibel mõttestera, et Saksa-Prantsuse sõja võitsid Saksa kooliõpetajad. Siinkohal peeti silmas seda, et nt 1872–73 oli kirjaoskamatus Saksa armees 5% ja Prantsuse omas 23%¹².

XIX sajandil toimus ka sõjatehnoloogia valdkonnas oluline edasimineku: 1823. aastal leiutati kooniline kuul, aastatel 1848–1867 võeti Euroopas kasutusele vintraudsed tagantlaetavad püssid ja kahurid ning 1885–1900 ilmusid lahingutandritele kuulipildujad. Tulirelvade laskeulatus, -kiirus ja -täpsus suurenes oluliselt. Muutused kajastusid Esimese maailmasõja strateegias ja taktikas: jalaväe rünnakutele eelnes edaspidi kahurväe ettevalmistustuli. Esimeses maailmasõjas võeti esmakordselt kasutusele lennukid ja kuulikindlad liikumisvahendid – tankid, mis olid veel suhteliselt algelised, kuid demonstreerisid sõjatehnika edasise arengu võimalusi. Motoriseeritud liikumisvahendite kasutajad vajasisid juba oluliselt põhjalikumat ettevalmistust ja koolitust võrreldes lihtsõduriga, kelle kasutada oli vintpüss.

Kuni Esimese maailmasõjani ja ka selle ajal suurenes järjest lahingutegevusse kaasatud sõjameeste arv. Borodino lahingus osales kokku pea-aegu 300 000 meest, Leipzigi rahvastelahingus 620 000 ja Waterloo lahingus 200 000 meest. Esimese maailmasõja Verduni lahingutes sai 10 kuu jooksul haavata umbes 600 000 sõdurit ja hukkus 300 000, Somme'i lahingutes hukkus ja sai haavata viie kuu jooksul 1 500 000 sõjaväelast.¹³

Eespool esitatud arvud iseloomustavad armeede suurust ja neid armeesid oli vaja juhtida ühise eesmärgi nimel. Seetõttu oli määrava tähtsusega ohvitserkorpuse ettevalmistus, oskus kasutada olemasolevaid üksusi. Üksiku sõduri ja madalama astme ülemuste tasemel oli suurlahingutes iseseisvate otsuste tegemine ja omaalgatus välistatud.

5. *Auftragstaktik* ja personalipoliitika

18. sajandil asutati tollaegsel killustunud Saksamaal erinevaid kohalikke koole ohvitserkonna koolitamiseks. Preisimaal rajas Friedrich Suur 1779. aastal näiteks kuus piirkondlikku sõjakooli, et õpetada suuremate garnisonide ohvitseri Berliinis, Breslaus, Königsbergis, Magdeburgis, Stettinis ja Weselis. Järgmine kuningas Friedrich Wilhelm II asutas inseneride kooli 1788. ja suurtükiväe kooli 1791. aastal.

¹² Gildea, R. 2003. *Barricades and Borders, Europe 1800–1914*. Oxford: Oxford University Press, p. 249.

¹³ **First World War.com**. <<http://www.firstworldwar.com/battles/wf.htm>>, (22.08.2011).

Preisimaa kuningas Friedrich Wilhelm III nimetas 1801. aastal Berliini kooli ülemaks Gerhard Scharnhorsti (1755–1813). G. Scharnhorsti ja tema õpilaste töö oli määrava tähtsusega, et kujundada Saksa armee ohvitseride täpsetest kasutäitjatest iseseisvalt mõtleivateks isiksusteks nii lahinguväljal kui ka kindralstaabis. G. Scharnhorsti parimate õpilaste hulka kuulus näiteks Carl von Clausewitz.¹⁴

Ohvitserkonna ühtsustunde loomiseks kehtestas Friedrich Wilhelm III oma dekreediga 1810. aastal ainult teenistuses olevatele ohvitseridele antava autasu Pour le Mérite. Seda vaadeldi esialgu kui vastuvõtumärki auväärssesse ohvitserkonda, mitte kui autasu konkreetsete sõjaliste teenete eest.

Preisi sõjaväereformid algasid pärast tõsist kaotust Napoleoni vägedele Jena-Auerstedti lahingus 1806. aastal. Vastata püüti küsimusele, kuidas tagada suurte väeüksuste operatiivne juhtimine kiiresti muutuvates tingimustes. Taktikalisel tasandil avastasid sakslased nii Preisi-Austria sõjas (1866) kui ka Preisi-Prantsuse sõjas (1870–1871), et relvade suurenenud tulejõud tõi kaasa suurema lahinguolukorra hajumise. Erineva tasandi ülemused alates armeekomandöridest kuni pataljoni taseme ülemateni ei suutnud enam endise täpsusega kontrollida alluvaid väeüksusi. Kaptenid ja leitnandid pidid sageli juhtima oma üksusi kiirelt muutuvates lahinguolukordades ilma ülemuste täpsete juhusteta, tegema otsuseid, mis varem kuulusid nende ülemuste kompetentsi. Tulemused olid sageli kohutavad, sest nooremad ohvitserid olid koolitamata ja sageli polnud nad ka võimelised oma ülesandeid täitma. Siit järgnes otsene vajadus arendada nooremate ohvitseride iseseisvat otsustusvõimet ja tegutsemisoskust, selleks et säilitada lahinguolukorras otsustava tegevuse kiirus.

1888. aastal välja antud sõjaväemäärustiku järgi tuleb alluvatele anda üldised suunised, st sõnastada eesmärgid. Samas tuleks lubada neil endal otsustada, kuidas ülesannet täita. Selline lähenemine soodustab nn mõtleivate juhtide väljakujunemist, kes on harjunud tegema taktikalisi otsuseid iseseisvalt. Esimese maailmasõja alguses andis selline ohvitserkonna koolitamine häid tulemusi. Hiljem, kui sõtta kaasati ebapiisava ettevalmistusega reservohvitserid, suurenes jälle alluvatele liiga täpsete ülesannete andmine.

Saksa armee isikkoosseisu suurus oli pärast Esimest maailmasõda piiratud Versailles' rahu tingimustega 100 000 mehele, samuti oli Saksamaal keelatud arendada raskerelvastust. Vahendite ja isikkoosseisu suuruse piirangud pärast Esimest maailmasõda motiveerisid arendama armee kõigil tasanditel väljaõpet ning üldistama Esimese maailmasõja kogemusi strateegia ja taktika

¹⁴ White, C. E. 1989. *The Enlightened Soldier. Scharnhorst and the Militärische Gesellschaft in Berlin, 1801–1805*. Westport: Praeger Publishers, p. 111.

valdkonnas. Eri tasandite ohvitseride koolitusel lähtuti ülesandekesksest juhtimisstiilist (*Auftragstaktik*) ning töötati läbi välksõja (*Blitzkrieg*) strateegia ja taktika. Viimane eeldab ülesandekeskset juhtimisstiili ning põhineb motoriseeritud üksuste (jalavägi, suurtükid, tankid, lennukid) kooskõlastatud läbimurdel vastase kaitseliinidest ja sedavõrd kiirel liikumisel vastase tagalas, et vastane ei suuda korraldada enda kaitset.

Esimese maailmasõja tulemusena tekkis Saksa armees arusaamine, et vaja on arendada juhte, kes soovivad tegutseda ootamatutes situatsioonides arukalt ja iseseisvalt ning on võimelised seda ka tegema. Saksa lahingueeskirjad rõhutasid edaspidi, et otsustav tegutsemine on esmane eeldus võidu saavutamiseks strateegilisel ja taktikalisel tasandil. 1933. aasta lahingueeskirja esimene lõik sätestab põhimõtte, et juhtimine sõjas on kunst, vaba loov tegutsemine, mille aluseks on teadmised. Kõige kõrgemad nõudmised esitati isiksusomadustele ja iga ülema kohuseks oli koolitada oma alluvaid iseseisvalt mõtleivateks juhtideks.

Selleks et motiveerida juhte otsustavalt tegutsema, oli Saksa armees kaks reeglit.

1. Situatsioonides, mis nõudsid selgelt iseseisvat otsustamist, ei olnud ülemaal mitte ainult vabadus, vaid ka oluline kohustus teha vajalik otsus.
2. Tegevusetust ja otsuse tegemata jätmist sellistes situatsioonides peeti oluliselt halvemaks kui otsustusviga, mis tulenes siirast soovist otsustavalt tegutseda.

Otsustusõiguse delegeerimine alluvatele oli Preisi (Saksamaa) sõjalistes doktriinides pikaajaline protsess, mis võttis aega poolteist sajandit ja kujunes välja Teise maailmasõja alguseks. See lähtus eelkõige neljast asjaolust.

1. Armeesid ei ole võimalik juhtida täpsete käskude abil peakorteritest.
2. Konkreetsetes lahinguolukorras olev juht on parim otsustaja.
3. Mõistuspärasel erinevate üksuste koostööl on suurem väärtus kui mehaanilisel allumisel kõrgema ülema käsule.
4. Armees ohvitserkond moodustab ühiste tõekspidamiste, väärtushinnangute ja väljaõppega tervikliku korpuse.¹⁵

Välksõja taktikat õnnestus Saksa armeel rakendada Poola ja Lääne-Euroopa riikide alistamisel 1939.–1940. aastal ning samuti Nõukogude Liidu vastu sõja esimestel kuudel 1941. aastal. Vene sõjaajaloo professor Daniil Projektor

¹⁵ Nelsen, J. T. II 1987. *Auftragstaktik: A Case for Decentralized Battle*. – Parameters, September, p. 21–34.
<http://www.carlisle.army.mil/USAWC/Parameters/Articles/1987/1987%20nelsen.pdf>, (24.01.2011).

(1917–1999) toob välja peamised Saksamaa sõjalise võimsuse allikad, seades esikohale terve riigi militariseerimise ja teisele kohale ohvitserikorpuse:

Kõrgema ja keskastme komandöride ning staabiohvitseride stabiilne kaaderkoosseis, kes oli valitud hoolika filtreerimise teel ning kellel oli süstemaatiline ja põhjalik rahuaegne ettevalmistus, võimaldas kindlustada armee piisavalt kõrged professionaalsed vilumused ja oskused /.../. Teise maailmasõja eel tõusis Saksamaa fašistlik kõrgem sõjaline juhtkond esile kui klassiliselt suletud, hästi organiseeritud, hoolikalt valitud klannidele omase ringkäänduse ja traditsioonidega, mille üle nad tundsid tõelist uhkust ja mida hoolikalt säilitati. Need olid suurte sõjaliste teadmiste ja sõdade poliitikalike pühendunud inimesed.¹⁶

Projektor kirjutab ka, et Saksa sõjaväe kvalitatiivse ülekaalu saavutamiseks Nõukogude vägede suhtes pöörati erilist tähelepanu ohvitseride ja kindralite operatiiv-taktikalisele väljaõppele, samuti töötati läbi tankirünnakute tõrjumine, taktikalise ja operatiivse üllatuse meetodid, erinevate maaväe relvaliikide koostöö õhuväega ja luureküsimumused. Ohvitseride roteeriti erinevate väeliikide vahel, et anda neile vajalikke teadmisi erinevate väeliikide suutvusest, koostööst ja selle korraldamisest lahinguolukordades. Operatiiv-strateegilised rünnakuplaanid töötati välja väga professionaalsel tasemel. Staabiõppustel katsetasid väljatöötajad neid koos elluvijatega ning vajadusel rünnakuplaane korrigeeriti. Sellesse tegevusse kaasati ka 100 pärast Esimest maailmasõda erru saadetud kindralstaabiohvitseri.¹⁷

Sõja ajal uute üksuste formeerimisel lisati nende koosseisu allüksusi, kellel oli lahingukogemus. Tankidiviisid moodustati kõige paremini ettevalmistatud jalaväe ja motoriseeritud diviisidest, mille koosseisul oli kõrge üldine haridustase ja eelnev tehniline kogemus.

Ei tohi unustada, et Teise maailmasõja künnisel oli ka Saksa lihtsõdur õppinud mees, kes oskas lugeda ja kirjutada, sest alates Weimari Vabariigi (1919–1933) algusaastatest oli Saksamaal kehtestatud üldine seitsmeaastane koolikohustus. Sakslaste vastas seisis paraku hoopis teistsugune jõud.

¹⁶ Проэктор, Д. М.; Михаил, И. М. 2004. Блицкриг в Европе, 1939–1941: Польша. Москва: ООО «Издательство АСТ»; с. 13–14. <http://militera.lib.ru/h/proektor_dm/index.html>, (24.01.2011). [Vt **Projektor, Mihhail** 2004]

¹⁷ *Ibid.*

6. Punaarmee personalipoliitika Teises maailmasõjas

NSV Liidus oskas 1939. aasta rahvaloenduse andmetel 81,2% elanikest lugeda ja kirjutada. Kõrgharidusega oli 0,68%, keskharidusega 7,85% ja seitsmeklassilise haridusega 12,8% elanikkonnast, ülejäänutel oli algharidus. Ka kommunistliku partei tippjuhtkonnas (riigi ja ringkondade tasemel) oli kõrgharidusega kõigest 6% inimesi, suuremal osal oli aga kaheklassiline küla kirikukooli haridus. 1. jaanuaril 1941. aastal oli tööstusvaldkonnas 18,4% juhtivtöötajatest (direktorist kuni meistrini) kõrgharidus¹⁸. Punaarmee juhtivkoosseisust oli 1940. aastate alguseks 7% kõrgem sõjaväeline haridus, 60% oli sõjaväeline keskharidus ja kolmandikul polnud paraku isegi sõjaväelist haridust keskhariduse tasemel. Ohvitserkonnast 6% oli kodusõja kogemus ja 30% oli osalenud lahingutegevuses 1938.–1940. aastatel¹⁹. Siinkohal tuleb meenutada, et Punaarmee ohvitserkonda ei jäetud kõrvale 1937.–1941. aastate repressioonidest: 1937. aasta maist septembrini represseriti 36 761 ohvitseri. See oli ca 7% ohvitserkonnast, kuid armee intellektuaalne kaotus oli oluliselt suurem, sest enamikul represseritutest oli lahingukogemus ja kõrgharidus.

Repressioonide tõttu roteeriti juhtivkoosseisu väga suure kiirusega. 1938. aastal määrati uutele ametikohtadele 100 000, 1939. aastal 246 626 juhti (st 69% kogu koosseisust). Sarnast tendentsi võis täheldada ka järgnevatel aastatel, nt märtsis 1941 määrati kohtadele 4 armee-, 42 korpuse- ja 117 diviisikomandöri. 75% armee juhtivkoosseisust oli sõja alguses ainult kuudes mõõdetav kogemus oma ametikohal, õhuvägede üksuste komandöridest 91% olid oma ametikohal olnud vähem kui kuus kuud.

Kutseoskustega ohvitseride puudumise tõttu määrati juhtivatele ametikohtadele n-õ poliitiliselt karastunud inimesi, kellel polnud paraku ei sõjaväelisi teadmisi ega kogemust. Massilise mobilisatsiooni käigus tulid armeesse vanemad väheharitud inimesed, aga ka üliõpilased, vanemate klasside õpilased ning noored spetsialistid. Harvad ei olnud juhtumid, kus kõrgelt haritud inimesed ei teeninud mitte ainult kogenematute, vaid ka vähese haridusega komandöride alluvuses.

Septembrist 1939 kuni juunini 1941 muudeti Nõukogude laskurdiviiside struktuure kolm korda. 1941. aasta kevadel toimunud õppuste kontroll näitas maavägede üksuste madalat ettevalmistust. Piiriäärsetes lääneringkondades

¹⁸ Барсенков, А. С.; Вдовин, А. И.; Воронкова, С. В. 2006. История России XX – начала XXI века. Ред. Л. В. Милова. Москва: Эксмо, с. 504. [Barsenkov jt 2006]

¹⁹ Сенявская, Е. 1999. Психология войны в XX веке: исторический опыт России. Глава 3. Социальные и демографические характеристики военнослужащих. Москва: РОССПЭН. <<http://militera.lib.ru/research/senyavskaya1/07.html>>. [Vt Senjavskaja 1999]

organiseeritavate ja uuesti formeeritavate diviiside sõjalise väljaõppe taset ei hinnatud kõrgemaks kui rahuldav.

Suure hulga diviiside formeerimine oli riigi majandusele koormaks ja nõudis läbimõeldud planeerimist, mis paraku peaaegu puudus. Näiteks oli paljudes piiriäärsetes õhuväeüksustes lennukeid kaks korda rohkem kui vajaliku väljaõppega lendureid, samal ajal kui mujal oli vajalikust lennukite hulgast kohapeal olemas 20–40%. See oli üks lennupargi suurte kaotuste põhjusi sõja esimeste tundide jooksul.^{20, 21}

Vähem kui kuu pärast sõjategevuse algust, 16. juulil 1941. aastal, taastati armees komissaride institutsioon, mille eesmärgiks oli „igakülgsest tugevdada komandöride ja reakoosseisu võitlusvõimet ja otsustavust võidelda lõpuni”. Tegelikuses kaasnes sellega paralleelse käsuliini tekkimine ja repressioonide suurenemine. Järgneva üheksa kuu jooksul lasti maha 30 kindralit süüdistatuna arguses, tegevusetuses ja teadlikus armee juhtimise laostamises. Komissaride institutsioon kaotati 9. oktoobril 1942.²²

Teises maailmasõjas olid Saksa armee kaotused 3,95 miljonit sõjaväelast kõikidel rindel, sellest 2,6 miljonit idarindel. Punaarmee kaotusteks samal rindel hinnatakse 26,4 miljonit sõjaväelast.²³ Inimkaotuste olulise erinevuse näiteks võib tuua Talvesõja. Lahingutegevuse alguses oli Punaarmee isikkoosseisu ülekaal 1,6-kordne, suurtükke oli Punaarmeel 5, tanke 88 ja lennukeid 9 ning hukkunuid 3 ja haavatuid 5 korda rohkem kui Soomel. Vene autorid põhjendasid oma kaotusi järgmiselt: „Mõju avaldas üldise lahingulise ettevalmistuse puudumine ja seda eriti talve tingimustes”.²⁴

Soome ajaloolase Ohto Mannineni hinnang oli järgmine:

Soomlased panid motoriseeritud Nõukogude vägedele vastu üksiku võitleja klassikalise laske- ja taktikameisterlikkuse, reamehe oskuse täpselt lasta, mõistlikult tulistada automaadist ja kuulipildujast. Soome armee tugevaks küljeks oli ka taktikaline väljaõpe, mis avaldus nii väikeste rühmade kui

²⁰ **1941 год – уроки и выводы.** 1992. Москва: Воениздат. <<http://militera.lib.ru/h/1941/02.html>>, (1.02.2011). [Vt **1941 god – uroki i võvodõ**]

²¹ **Kipp, J. W.** 1989. Barbarossa, Soviet Covering Forces and the Initial Period of War: Military History and Airland Battle. US Foreign Military Studies Office, **Fort Leavenworth: Kansas.** <<http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/barbaros.htm>>, (12.02.2011).

²² **Barsenkov** jt 2006, lk 525.

²³ **Сведения счетов:** Объяснение с читателями по случаю спорных цифр соотношения потерь Красной армии и вермахта в годы Второй мировой войны. – Вокруг Света. <<http://www.vokrugsveta.ru/telegraph/history/1339/>>, (30.09.2011). (Vt **Svedenie štšetov**)

²⁴ **Зимняя война.** – Советский Союз, взлет сверхдержавы. <<http://www.sovunion.info/wars/index.shtml?1>>, (22.01.2011). [Vt **Zimnjaja voina**]

suurte üksuste kaitsepositsiooni valikul, maastiku kasutamisel ja tökete ehitamisel käepärastest materjalidest /.../. Eriti ebaõnnestunult oli Punaarmee korraldatud erinevate väeliikide koostöö. Ohuväed ründasid tagalaobjekte, kuid peaaegu ei toetanud vägesid lahinguväljal. Suurtüki-vägi tulistas alasid, lähtumata raadioluure tulemustest. Vägede juhtimine jättis soovida.²⁵

Teises maailmasõjas moodustasid Saksa kõrgemad ohvitserid väga korralikult koolitatud, ühtsete vaadetega korpuse ja Saksa sõdur tolle aja kohta korraliku, vähemalt seitsmeklassilise haridusega kirjaoskaja (Punaarmee reameestest 80% ei olnud vastavat haridustaset). Hea haridusega inimesi on kergem õpetada, nad suudavad aru saada keerulisematest tekstidest ja juhistest, õpivad kiiremini ära ettekannete ja lahingukaartide lugemise ning koostamise. Saksa armee koolitusel rakendatava ülesandekeskse meetodi (*Auftragstaktik*) abil õpetati ülemustele otsustus- ja vastutusvõimet ning kiiret tegutsemist, samuti väiksemate üksuste iseseisvat lahinguvalmidust ja nende üksuste juhtide otsustusjulgust, millega kaasnesid oluliselt väiksemad inimkaotused.

7. Yom Kippuri sõda

Tehnoloogia, väljaõppe ja taktika vahekord avaldus selgelt Iisraeli ja Egiptuse-Süüria sõjas ehk nn Yom Kippuri sõjas 1973. aastal. Selles sõjas osalevatel armeedel oli tehniliselt suhteliselt samaväärne relvastus ja sõjategevus toimus riikide piirialadel harjumuspärastes geograafilistes tingimustes. Arvestades varasemate omavaheliste sõdade kogemusega, panustasid vaenupooled liialt sõjatehnikale: Iisrael soomustehnikale ja üleolekule õhujõus, Egiptus ja Süüria peamiselt õhukaitsele ja tankitõrjerelvadele. Seejuures pöörati vähem tähelepanu inimfaktori kvaliteedile. Arvuline ülekaal isikkoosseisus ja tehnikas oli araabia maade poolel.

Sõjategevus algas 6. oktoobril 1973. aastal Egiptuse ja Süüria kooskõlastatud ootamatu rünnakuga Golani kõrgendikel ja Suessi kanali piirkonnas. Sõja esimestel päevadel saavutasid ründajad edu, kuid neljandaks-viiendaks päevaks rinne stabiliseerus, kui Iisrael suutis kaasata lahingutegevusse lisa jõud. Relvarahu sõlmimise päevaks 26. oktoobril 1973. aastal olid Iisraeli väed tunginud üle Suessi kanali, vallutanud tagasi Golani kõrgendikud ja

²⁵ **Manninen, O.** 1999. Первый период боев. – Зимняя война 1939–1940. Политическая история, Москва: “Наука”, с. 167–168.

<http://aleksandr-kommari.narod.ru/talvisota_1.htm>, (20.05.2012). [Vt **Manninen** 1999]

tunginud Süüriasse.²⁶ Selles sõjas oli lahinguvõite mõlemal sõdival poolel. Iseloomulik on, et kui lahingus osales samaväärne tehnika, siis kaldus võit Iisraeli poolele, kuid paraku ainult tankide rünnak ilma jalaväe toetuseta ei toonud Iisraelile võitu lahingus Tel Shamsi ümbruses 12. oktoobril 1973. aastal²⁷. 1974. aasta esimesel poolel tõmbusid Iisraeli väed tagasi sõjaeelsele piiridele.

Sõja tulemusena said Nõukogude Liit ja Ameerika Ühendriigid kui sõdivate vastaste peamised relvadega varustajad võrrelda oma relvastuse tõhusust lahingutes ning saadud kogemuste ja analüüside alusel tehti muudatusi erinevate riikide sõjaväemäärustikes²⁸.

Võitlevate poolte kaotuste kohta on erinevaid andmeid, kuid araablaste poolel oli hukkunuid siiski kolm ning haavatuid kaks ja pool korda rohkem kui iisraellaste poolel. Araablased kaotasid üle 2250 tanki, nendest umbes 400 hõivasid iisraellased, kes kasutasid neid hiljem araablaste vastu. Iisraeli armee kaotas 400 tanki, 600 tabamuse saanud tanki taastati lahingukõlblikuks. Iisraeli õhuvägi kaotas sõjas 102 lennukit ja nendest suurema osa sõja esimesel kolmel päeval, kui ei osatud õigesti hinnata araablaste erinevate maa-õhk-tüüpi relvade tõhusust. Lennukite õhuvõitluses oli ülekaal Iisraeli poolel: Iisrael kaotas 5 ja tema vastased 334 lennukit.

Iisraeli sõjalaevastikul oli 14 väikest, aga kiiret laev-laev-rakettidega varustatud laeva. Egiptusel ja Süürial oli kummalgi oma laevastik ning relvastuses olid Nõukogude päritolu laev-laev-raketid (NATO mõistes Styx-raketid), mille laskeulatus oli kaks korda suurem kui Iisraeli rakettidel. Vaatamata araablaste raketide paremusele õnnestus Iisraeli laevastikul uputada neli Süüria laeva Latakia lahingus (ajaloo esimene laevastike raketilahing) ja kolm Egiptuse laeva Damiette-Balatini lahingus, kaotamata sealjuures ühtegi oma laeva. Võit saavutati, kasutades agressiivset taktikat ja elektroonilisi vastumeetmeid, mis võimaldas laevadel pääseda nende suunas väljatulistatud 52 Styx-raketi tabamusest.²⁹

Analüüsidest Yom Kippuri sõda, sõnastas USA kindral DePuy kolm põhilist õppetundi.

²⁶ **Dunstan, S.** 2003. *The Yom Kippur War (1 and 2)*. Oxford: Osprey.

²⁷ **Herzog, C.** 2003. *The war of atonement: the inside story of the Yom Kippur War*. London: Greenhill Books, Mechanicsburg (Pa.): Stackpole Books, p. 133.

²⁸ **King, B.** 2008. *Victory Starts Here*. Combat Studies Institute Press, US Army Combined Arms Center, Fort Leavenworth, Kansas. <<http://www.tradoc.army.mil/historian/pubs/victory%20starts%20here.pdf>>, (30.01.2011).

²⁹ **Bolia, R. S.** 2004. *Overreliance on Technology: Yom Kippur Case Study*. Parameters, Vol. 34, Summer, pp. 46–56. <<http://www.carlisle.army.mil/USAWC/Parameters/Articles/04summer/bolia.pdf>>, (20.02.2011).

1. Nüüdisaegne sõjatehnika on oluliselt surmavam kui varasemate põlvkondade tehnika.
2. Armeed vajab kombineeritud üksusi: mehhaniseeritud jalaväge, suurtükiväge ja õhukaitset. Tuleb maha suruda vastase tulejõud, selleks et väehüües olev kaitsja saaks liikuda lahinguvälja kriitilistesse kohtadesse.
3. Tulevaste operatsioonide edu sõltub sõdurite individuaalsest väljaõppest ja erinevate väeliikide koostööst.

Kindrali hinnangul oli selles sõjas kõige muljetavaldavamaks Iisraeli tankimeeskondade võitlus. Ameerika päritolu M-60 ja NSVL-i päritolu T-62 tankid olid enam-vähem võrreldava lahinguvõimega.³⁰

Eeltoodud kolm järeldust kajastusid USA 1993. aastal välja antud lahingueeskirjas „FM100 –5 Operations”. Seal rõhutatakse, et välja tuleb õpetada juhte ja neile alluvaid sõdureid. Iga sõdur peab nägema ennast olulise meeskonnaliikmena. Väljaõpe peab toimuma niipalju kui võimalik üksuste koosseisus ja meeskondade treenimine peab viima erinevate relvade maksimaalselt tõhusale kombineeritud kasutamisele.³¹

8. Ülesandekeskne juhtimine tänapäeval

Tänapäeva tipptehnoloogial põhineva sõjategevuse näiteks on 1990.–1991. aasta Lahesõda ja 2003. aasta Iraagi sõda, mis hiljem asendus rahuoperatsiooniga. 2001. aastal, pärast Maailma Kaubanduskeskuse kaksiktornide purustamist algas suurem lääneriikide operatsioon Afganistanis. Praegu ollakse mõlemas riigis vastamisi hajutatud struktuuridega, otsitakse ja likvideeritakse väikesearvulisi terroristide rühmi, kaitstakse tsiviilelanikke ja rahvusvahelise abi korras toimuvat kohaliku võimuaparaadi väljakujunemist.

Muutunud tingimused kajastuvad USA 2008. aastal lahingueeskirjadesse „FM 3-0 Operations” 2011. aasta alguses tehtud muudatustes:

Tänapäeva armee doktriin pöörab tsiviilelanikkonnaga seotud ülesannetele, nagu stabiilsuse ja rahva toetuse tagamine, samasugust tähtsust kui ründelise kaitseoperatsioonidele /.../. Koos vaenlase hävitamisega peab armee oma tegevusega taastama ka tsiviilelanikkonna julgeoleku ja normaalse elurütmi.³²

³⁰ Trauschweizer, I. 2008. The Cold War U.S. Army Building Deterrence for Limited War. University Press of Kansas, p. 200.

³¹ Field Manual 100-5 Operations. 1993. Washington, Headquarters, Department of the Army, pp. 2–6.

³² Change 1 to FM 3-0 Operations. 2011. US Army's Combined Arms Center, P. IX. <[http://usacac.army.mil/cac2/FM3-0/FM_3-0_C1_\(WEB\)I.pdf](http://usacac.army.mil/cac2/FM3-0/FM_3-0_C1_(WEB)I.pdf)>, (05.03.2011). Autori tõlge.

Muutunud tingimused nõuavad armeelt võimet saada hakkama hajutatud vastase ja lahinguväljaga, samuti kohalike elanikega suhtlemist, st hajutatud üksuste ja nende ülemuste iseseisva tegutsemise oskust kiiresti muutuvates eriilmelistes olukordades.³³ Laienenud ülesannete vaatepunktist on oluline minna üle ülesandekeskse juhtimise põhimõtetele. Eelviidatud lahingueeskirjas defineeritakse ülesandekeskset juhtimist järgmiselt:

Ülesandekeskne juhtimine on ülema käsuõiguse rakendamine nii, et see võimaldab käsu abil ja ülema kavatsuse piirides anda ärksa vaimuga, kohanemisvõimelistele ülematele tegutsemisvabadust kõikvõimalikes tegevustes. See on ülemast johtuv juhtimisstiil, mis ühendab juhtimise kui kunsti ja kui teaduse ning seeläbi seob need ülesande täitmisel ühtseks tervikuks.³⁴

Ülesandekeskne juhtimine ei ole niisiis suunatud mitte niivõrd protsessidele ja tehnoloogilistele lahendustele, kuivõrd just isiksustele. Varasem lahingueeskirjade sõnastus, kus kasutati termineid *battle command* ja *command and control*, ei määranud piisava täpsusega ülema rolli meeskonna loomisel väli liikideülevalt, valitsuste- ja organisatsioonidevaheliste ning rahvusvaheliste partneritega.

Eestikeelses erialasõnavaras kasutatakse ülesandekeskse juhtimise määratlust, mis põhineb varasemal 2009. aasta oktoobrist pärit NATO ATP 3.2 dokumendil:

Ülesandekeskse juhtimisstiili eesmärk on panna alluvad mõistma kõrgema ülema kavatsusi ja oma osa tema plaanides, võimaldades neil täita oma põhiülesanded maksimaalse tegevusvabadusega ja sobivate ressursside abil³⁵.

Soome jalaväe lahingumäärustiku 1995. aasta versioonis ei räägita otseselt ülesandekesksest juhtimisest, küll on aga sissejuhatuses esitatud järgmine seisukoht:

Määrustikus esitatud põhimõtete eesmärk ei ole piirata pataljoniülema tegutsemisvabadust ega omaalgatuslikkust, vaid anda tema mõtlemisele ning juhtimistegevusele ühtne alus. Määrustiku põhimõtete kindel valdamine loob eeldused iseseisvaks tegutsemiseks erinevail maastikel ja erinevais olukordades.

³³ **Hvostov, A.** 2011. Kindral McChrystali sündroom – mida meil sellest õppida on? – Eesti Ekspress, 1. märts. <<http://www.ekspress.ee/news/paevauudised/eestiudised/kindral-mcchrystali-sundroom-mida-meil-sellest-oppida-on.d?id=41234465>>, (07.03.2011).

³⁴ **Change 1 to FM 3-0 Operations.** 2011. *Autori tõlge.*

³⁵ **Militerm.** <<http://mt.legaltext.ee/militerm/>>, (20.02.2011).

Käskude andmise kohta kirjutatakse järgmist:

Pataljoniülema tahet selgelt väljendav ning õigeaegselt antud käsk ja isiklik eeskuju on lahinguplaani täitmise aluseks. Käsk peab olema lühike, ühemõtteline ja täitmiskõlblik. Käsuga liituvate tegevusjuhiste laad ja määr olenevad käsu saaja kvalifikatsioonist.³⁶

Briti armee teadustas juba 1987. aastal soovist võtta kasutusele ülesandekeskne juhtimisstiil, kuid 2004. aasta armeesisene analüüs juhtimise kohta Iraagi sõja ajal 2003 näitas, et saavutatud oli vastupidine tulemus: brittide käsud olid oluliselt detailsemad ja alluvad üldiselt rohkem piiratud kui 20 aastat varem.³⁷

Hollandi armee 2000. aasta määrustik annab ka ülevaate ülesandekeskse juhtimise ajaloost Hollandis alates 1815. aastast kuni tänapäevani. Määrustiku esimesest sisupeatükist väärrib tsiteerimist punkt 0312:

Ülesandekeskse juhtimise peamine eesmärk armee doktriinide seisukohalt on kindlustada lihtne, samas kiire ja tõhus juhtimine organisatsiooni kõigis osades, et tagada tegevuse ühtsus kõigil tasanditel.³⁸

KVÜÕA-s 2010. aastal välja antud väljaõppejuhendis „Eesti Kaitseväe maaväe lahingutegevuse alused” on ülesandekesksele juhtimisele pööratud olulist tähelepanu. Siinse artikli seisukohalt on oluline raamatu 354. punkt:

Ülem on see, kes loob ühtekuuluvustunde oma üksuses ning kannab hoolt, et selle liikmed oleksid treenitud ja saaksid puhata. Ülema suuniste alusel tehakse tegevusplaani. Tema vastutab, et see oleks piisavalt paindlik muutunud olukorraga kohanemiseks. Ülem annab käsud, mis võimaldavad tegevusvabadust, ning juhib oma üksust viisil, mis toetab initsiatiivi.³⁹

9. Muutunud ülesanded

Jalaväelane oli, on ja jääb lahinguväljale, kuid tema tegevuse ulatus ja vastutus muutuvad ajas (tabel 1). Ajaloolises mõttes on ring täis: kui üksik eelajalooline inimene kohtas vaenlast, siis otsustas tema ise kas võidelda, põgeneda, alistuda või sõlmida rahu. Mida suuremaks muutusid armeed, seda enam kaugenes otsustusõigus lihtvõitlejast ja madalamatest ülemustest.

³⁶ Soome jalaväe lahingumäärustik. 1995. OÜ Infotrükk, lk 27.

³⁷ Mission-type tactics. <<http://en.wikipedia.org/wiki/Auftragstaktik>>, (01.09.2011).

³⁸ Royal Netherland Army. 2000. Command and Control, Army Field Manual I. Doctrine Committee of the Royal Netherlands Army. Gravenhage, p. 45. Autori tõlge.

³⁹ Mõts, E. 2010. Eesti Kaitseväe maaväe lahingutegevuse alused. Tartu: Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused, lk 62. [Mõts 2010]

21. sajandi alguse rahuoperatsioonidel on otsustusõigus muutunud taas oluliseks lihtsõduri ja rühmaülema tasemel. Välisoperatsioonil jalgsipatrullis olles on sõduril ja terroristil samaväärne varustus: automaatrelv, granaadid, sidevahendid (terroristil mobiiltelefon ja sotsiaalmeedia) ning isiklikud kaitsevahendid (sõduril kiiver ja kaitsevest, terroristil tsiviilelanikest eristamatu riietus).

Rahuoperatsioonidel toimub tegevus väiksemates rühmades, mis paneb vastutamise ja otsustamise kohustuse madalama taseme juhtidele. Patrullis käies ei ole aega küsida ülema käest tegutsemisjuhised, ohtudele tuleb reageerida kohe ja sõltumata sellest, kas tegemist on lihtsõduri või ohvitseriga. Ohtudele tuleb reageerida adekvaatselt, selleks tuleb tunda operatsioonipiirkonna kultuuri ja tavasid.⁴⁰

Sõjavägede juhtimine on kunst ja võidu saavutamiseks on vaja tegutseda otsustavalt ning vastasele ettearvamatult. Meenutades sõjakunsti ja kunstiõpingute võrdlust sissejuhatuses, tuleb jätkuvalt tõdeda: mõlema valdkonna puhul on iseloomulik see, et kõigepealt omandatakse esmased erialaoskused (kirjatehnika), sellele järgneb professionaalsete oskuste väljakujunemine (erialane kirjaoskus) ja edasine (kas õpingutele järgneb looming või mitte) sõltub juba inimesest endast. Igast õppurist ei saa kuulsat kunstnikku ega (väe)juhti.

Võrdsete relvade korral on võitja see, kes on nutikam, osavam, treenitum jne. Tehniline ja arvuline üleolek vaenlasest ei taga veel võitu. Relvastuse seisukohalt tuleks tähelepanu pöörata sellele, et kasutatavate erialade ja relvasüsteemide n-ö eluiga väheneb pidevalt (tabel 2).

Tabel 2. Erinevate sõjaväeliste erialade ja süsteemide ligikaudne vanus aastaks 2011

Käsirelvadega jalaväelane	> 2500 aastat
Kahuriväelane	500 aastat
Tankist, radist	100 aastat
Raketiväelane	65 aastat
IT-põhised juhtimissüsteemid	35 aastat
Mehitamata õhu- ja maismaasõidukid	10 aastat
Küberrünnakud	4 aastat

⁴⁰ Üksiku snaipri mõtlematu koraani tulistamine Iraagis 2008. aasta märtsis päädis sellega, et USA president George W. Bush väljendas isiklikult oma sügavat muret juhtunu pärast Iraagi peaministrile Nuri al-Malikile. Enne seda oli USA armeekomandör kindralmajor kolonel Bill Buckner teinud avaliku isikliku pöördumise, milles ta vabandas kohalike sunniitide ees, kes olid osalenud ameeriklaste kõrval lahingutes. **Triks, O.** 2008. Bush väljendas koraani tulistamise pärast sügavat muret. – Postimees, 20. mai.

<<http://www.postimees.ee/220508/esileht/valisuudised/331897.php>>, (14.01.2011).

Mida lähemal tänapäevale, seda lühemaks jääb tabelis esitatud erialade ja relvade n-õ eluiga ning seda raskem on ennustada, mis võiks olla tabeli järgmine rida. Ajavahemikud tabeli viimastes ridades on seejuures lühemad kui ohvitseri aktiivse teenistuse kestus. Seega ei piisa eduka ohvitserikarjääri jaoks kindlasti vaid nooruses sõjakoolis omandatud teadmistest. Vanemohvitseriks saamise eelduseks on niisiis täiendavad akadeemilised taseme- ja/või täiendusõpingud. USA-s tehtud uuring näitab, et kõrgemad ohvitserid (*strategic-level leadership*) hindavad kõrgelt oma teadmisi ja silmaringi avarumist, olles omandanud osa tasemeharidusest tsiviilülikoolides⁴¹.

Kiirete muutuste tingimustes on oluline saavutada nii sõdurite kui ohvitseride igapäevase õppimise harjumus: ühelt poolt selle kaudu, et osaletakse taseme- ja täienduskoolitustel, ning teiselt poolt selle kaudu, et analüüsitakse kas iseseisvalt või koos kolleegidega oma igapäevategevust ja teenistust kaitsevæes.

10. Rühm ja tema juht

Armee tehnilise moderniseerimisega tegeletakse pidevalt, arvestades tehnoloogia arengut ja ka poliitilist olukorda. Ülevaade erinevates riikides toimuvatest sõdurivarustuse ja rühmataseme relvastuse programmidest avaldatakse igal aastal ajakirja Armada International lisana (Modern Soldier Programmes). Euroopa riigid alustasid projektidega kuus-seitse aastat tagasi, praeguseks on tehtud mitmeid katsetusi ja täiendavat arendustööd. Lähiajal hakatakse sõlmima konkreetsemaid suuremahulisi hankelepinguid. Uudne varustus ja selle pakutavad võimalused eeldavad ka seda, et isikkoosseisu õpetatakse varustust kasutama. Veelgi olulisem on väljaõppe nüüdisajastamine vastavalt armeede muutunud ülesannetele, kus otsustusõigus delegeritakse järjest madalama auastmega sõjaväelastele.

Ajateenijate koolitamine üksiksõduri ja rühma tasandil on tavaliselt nooremeitnantide esimeseks ülesandeks teenistuses. Väga oluline on siin ohvitseri kui juhi ja liidri eeskuju alluvatele: tema tõekspidamised, hoiakud, väärtushinnangud jms.

2009/2010. õppeaasta seisuga oli ligikaudu kolmandik Eesti kaitsevæe ohvitseridest saanud oma väljaõppe KVÜÕA-s, ülejäänud on lõpetanud muljetavaldava arvu riikide kõrgemaid sõjalisi õppeasutusi ja kursusi Soomes, Saksamaal, Rootsis, Taanis, Ameerika Ühendriikides ning kunagises

⁴¹ Salmoni, B. A.; Hart, J.; McPherson, R. 2010. Growing Strategic Leaders for Future Conflict. – Parameters, Vol. 40, Spring, pp.72–88. <http://www.carlisle.army.mil/USAWC/Parameters/Articles/2010spring/40-1-2010_salmoniEtAl.pdf>, (22.08.2011).

Nõukogude Liidus. Kõik nad on Eesti ohvitserid, kuid ilma ühesuguse taustsüsteemita. Ühiste tõekspidamiste ja väärtushinnangutega ohvitserikorpuse väljakujunemine võtab aega ja Eesti kaitsevägi on alles selle tee alguses.⁴²

Soomes peetakse näiteks väga oluliseks, et teenistusaja jooksul õpivad meeskonnaliikmed üksteist tundma erinevates olukordades ning neil tekib omavaheline usaldus ja ühtekuuluvustunne. Väljakujunenud sõpruskonnad säilivad pärast ajateenistuse lõppu. Kordusõppuste ajal komplekteeritakse jaod ja rühmad samas koosseisus. Ka Eesti kaitseväes on toimitud samamoodi, näiteks pidasid kordusõppusele „Siil 2008” kutsutud pioneerirühma võitlejad omal algatusel vajalikuks õppusele tulla täies koosseisus.⁴³ Viimane võiks olla heaks eeskujuks (töö tulemuslikkuse mõõdupuuks) kõigile ajateenijaid väljaõpetavatele ohvitseridele ja järgnevad samaväärsed tulemused Eesti kaitseväes väärivad kindlasti nii kõrgemate ülemate kui ka meedia tõsisemat tähelepanu.

Väikeste üksuste iseseisva tegutsemise edukus erinevates olukordades on tõsise tähelepanu all ka Ameerika Ühendriikide sõjaväes, sest terroristide vastu ei ole võimalik võidelda muust maailmast eraldatud sõjaväebaasidest väljumata.⁴⁴

Uued ülesanded ja keskkond eeldavad oluliselt isiksusekesksemat väljaõpet, kõikidel astmetel tuleb koolitada ohvitseri, kes oleksid võimelised neile antud piirangute raames ja vahendite abil iseseisvalt otsuseid vastu võtma, näitama üles initsiatiivi ülesannete täitmisel ning ka tulemuste eest vastutama. Seega tuleb ohvitseridele õpetada ülesandekeskset juhtimisstiili, et nad oskaksid seda armees kasutada. See protsess vajab aega, sest siin on olulised erineva taseme ülemate vastastikune usaldus ja koostöövõime.

KVÜÕA-s määratletakse sõjaväelase rolli kuue funktsiooni abil: juht, pedagoog, tehnik, haldur, diplomaat ja teadur⁴⁵. Lähtudes sellest, on koostatud KVÜÕA õppekavad ning toimub õppetöö rakenduskõrgharidusõppe (põhikursus) ja magistriõppe (keskastmekursus) tasemel. Loovuse ja iseseisva mõtlemise väljakujunemist õppeprotsessis saab suunata õppemeetodite valiku ja hindamise kaudu.

⁴² Väli, N. 2009. Mis on Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste missioon? – Eesti Päevaleht, 18. juuni. <http://www.epl.ee/artikkel/471560#lower_vote>, (27.02.2011); Väli, N. 2010. Kaitseväe Peastaabi ülema brigaadikindral Neeme Väli kommentar Nikolai Reegi arklile. – 2010 aastaraamat. Kaitseväe Peastaap, lk 108.

⁴³ Jõesalu, A.; Jaško, M. 2008. Esimese Siiliga võib rahule jääda. – Sõdurileht, nr 21 (258).

⁴⁴ Vane, M. A.; Toguchi, R. M. 2010. Achieving Excellence in Small-Unit Performance. – Military Review, May-June, pp.73–80.

⁴⁵ Mõts 2010, lk 21.

Ohvitserikoolituse üldhariduse osas on KVÜÕA-s juba tehtud mitmeid uuendusi: kasutusele on võetud näiteks hajusandmetega ülesanded, kus algandmeid on sihilikult rohkem või vähem kui lahendamiseks vaja ning õppur peab ise algandmeid valima, otsima ja otsustama nende olulisuse üle⁴⁶, samuti ebatäpselt kirjeldatud ja mitme õige vastusega tehnikavaldkonna ülesanded, kus õppur peab ise valima lahenduskäigu⁴⁷. Igal järgneval õppeaastal lähevad ülesanded järjest keerukamaks. Magistritaseme kuulajad peavad grupitöödena lahendama taktika ja kaitseväe arendustegevusega seotud ülesandeid, koostama tsiviilstruktuuridega koostööõppuste plaane ning lahendama vastavaid ülesandeid tingimustel, kus lahendamise ajal sekkub lahendajate jaoks ettearvamatu välismõju.

Sõjaväliste operatsioonide osatähtsuse tõus tänapäeva arenenud riikide armeedes eeldab ka oluliselt tihedamat koostööd riigi teiste jõustruktuuridega, nagu piirivalve, päästeameti ja politseiga. Eesti oludes eeldab see õppekavade täiendamist, sealhulgas peaks KVÜÕA põhikursuse tasemel käsitlema näiteks mittesurmavaid relvi ja rahutute rahvamassidega hakkamasaamist. Magistriõpingute käigus tuleks jõuda ühiste õppuste korraldamiseni Sisekaitseakadeemia sisejulgeoleku magistriõppekava õppuritega. Sellise koostöö tulemusel saaksid kaitseväelased ülevaate sisejulgeolekuga tegelevate struktuuride suutvusest ja – mis veelgi olulisem – leiaksid isiklikke kontakte, mis soodustaks Eesti julgeoleku tagamist.

11. Kokkuvõte

Juhtimine sõjaväelistes struktuurides toimub käsuliini alusel. Siin on oluline saavutada, et juhi ametikohast tulenevale käsuõigusele lisanduks tema autoriteedist ja isiklikust eeskujust lähtuv alluvate tunnustus. Juhi ülesanne on teha pädevaid otsuseid, mis algab siinse mõtteviisi kohaselt inimese otsusest valida kõigepealt sõjaväelase elukutse ning seejärel sobiv õppimiskoht ja eriala. Need esimesed otsused puudutavad otsustajat ennast. Pärast KVÜÕA lõpetamist ja nooremohvitseriks saamist on tema ülesandeks (kohustuseks) võtta vastu otsuseid, mis suunavad teiste sõjaväelaste tegevust. Tõustes järjest kõrgemale ametikohale ja auastmele, suureneb ohvitseri otsustusõigus teiste

⁴⁶ **Ganina, S.; Voolaid, H.** 2010. The Influence of Problem Solving on Studying Effectiveness in Physics. – KVÜÕA toimetised, nr 13. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 79–92.

⁴⁷ **Kukk, P.; Marandi, T.** 2006. Creativity in Engineering Education. – Engineering Education – the Priority for Global Development: 35th International IGIP SYMPOSIUM, 18th – 21st September. Ed. by F. Flückiger, R. Ruprecht, T. Rüttmann. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus, pp. 463–468.

sõjaväelaste suhtes ja seejuures on väga oluline, et sellega suureneb isiku tunnetatud vastutus⁴⁸.

Juhirollis peab ohvitser selleks, et sõnastada otsuseid, valdama keelt ja märgisüsteeme, teadma standardprotseduure jms, st valdama erialast kirjaoskust. Viimase ühetähenduslik mõistmine on kõikidele sõjaväelastele eluliselt oluline, et teha kiiret ja tõhusat koostööd. Eesti tingimustes on loomulik, et ohvitserid valdavad lisaks eesti keelele veel inglise ja vene keelt ning samuti on loomulik, et armees oleks lähinaabrite ja Euroopa suuremate keelte, muuhulgas operatsioonipiirkonna kohalike keelte oskajaid. Kohustuslikud sõjaväelised märgisüsteemid on pagunid ja eraldusmärgid, digitaal- ja paberkaardid koos tingmärkidega, sidevahendite kasutamisega kaasnevad eeskirjad, signaalid avatud maastikul, tehnilised joonised, graafikud jms. Erialaste juhi- ja kirjaoskuste omandamine nõuab tööd ja aega nii õpingute kui ka teenistuse käigus. Nende oskuste korrektne valdamine kiirendab oluliselt otsuse tegemiseks vajalike lähteandmete mõistmist ja samuti otsuse sõnastamist, kiirendab analüüsi ja säästab pikemas perspektiivis inimelusid.

Tänapäeval on väga vähetõenäoline, et maailmas algab arenenud riikide osalusel selline väljakujunenud rindejoone ja koondatud suurte jõududega sõda, nagu see oli Esimeses ja Teises maailmasõjas. Arenenud riikide armeede ülesandeks muutub üha enam osalemine sõjaväelistel operatsioonidel, näiteks rahuoperatsioonidel, samuti võitlus hajutatud terroristlike ja kuritegelike organisatsioonide vastu, tsiviilstruktuuride abistamine loodus- ja tehnoloogiliste katastroofide tagajärgede likvideerimisel jms. Sellised tegevused toimuvad igal konkreetset juhul ühise eesmärgi nimel, samas suureneb seejuures järjest hajutatud (alam)operatsioonide osatähtsus. Terroristide vastu võitlemiseks tuleb minna väljapoole kindlustatud laagreid, käia piirkondade äärealadel, võita tsiviilelanike usaldus ja toetus. Seejuures on olulise tähtsusega oskuslik suhtlemine ja hea sõna. Selliste ülesannetega kaasnevad paratamatult auastmelt madalama tasemega ülemate suuremad õigused (iseseisev otsustamine) ja kohustused, samuti vastutus.

Üleminek lahingukäsult ülesandekesksele juhtimisstiilile on väga tõsine kaitseväge sisemise kultuuri muutus. Organisatsioonis, kus inimesed on erineva haridustausta ja väljaõppega, ei saa töökultuuri muuta ülemjuhataja käsu ega ühekordse kampaania korras, kuid ülesandekeskne juhtimisstiil vajaks süstemaatilist juurutamist kogu Eesti kaitseväes.

⁴⁸ Wall, P. 2011. Arvamus: olen pettunud ja kahetsen. Eesti Päevaleht, 25. märts. <<http://www.epl.ee/artikkel/595014>>, (30.03.2011).

Kirjandus

- Barsenkov jt 2006 = А. С. Барсенков, А. И. Вдовин, С. В. Воронкова.** 2006. История России XX – начала XXI века. Ред. Л. В. Милова. Москва: Эксмо.
- Bolia, R. S.** 2004. Overreliance on Technology: Yom Kippur Case Study. Parameters, Vol. 34, Summer, pp. 46–56. <<http://www.carlisle.army.mil/USAWC/Parameters/Articles/04summer/bolia.pdf>>, (20.02.2011).
- Change 1 to FM 3-0 Operations.** 2011. US Army's Combined Arms Center, P. IX. <[http://usacac.army.mil/cac2/FM3-0/FM_3-0_C1_\(WEB\)1.pdf](http://usacac.army.mil/cac2/FM3-0/FM_3-0_C1_(WEB)1.pdf)>, (05.03.2011).
- Dunstan, S.** 2003. The Yom Kippur War (1 and 2). Oxford: Osprey.
- Eesti entsüklopeedia.** 1939. Tallinn. IV kd, lk 300.
- Eesti nõukogude entsüklopeedia.** 1971. Tallinn: Valgus. III kd, lk 566.
- Eesti nõukogude entsüklopeedia.** 1989. Tallinn: Valgus. IV kd, lk 549.
- Field Manual 100-5 Operations.** 1993. Washington, Headquarters, Department of the Army, pp. 2–6.
- First World War.com.** <<http://www.firstworldwar.com/battles/wf.htm>>, (22.08.2011).
- Ganina, S.; Voolaid, H.** 2010. The Influence of Problem Solving on Studying Effectiveness in Physics. – KVÜÕA toimetised, nr 13. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, pp. 79–92.
- Gildea, R.** 2003. Barricades and Borders, Europe 1800–1914. Oxford: Oxford University Press.
- Harland, J.** 2007. Towards a research programme in Arts education. Paper presented at the conference Onderzoek in Cultuureducatie (Research in Culture Education). Utrecht, The Netherlands.
- Herzog, C.** 2003. The war of atonement: the inside story of the Yom Kippur War. London: Greenhill Books, Mechanicsburg (Pa.): Stackpole Books, p. 133.
- Hvostov, A.** 2011. Kindral McChrystali sündroom – mida meil sellest õppida on? – Eesti Ekspress, 1. märts. <<http://www.ekspress.ee/news/paevauudised/eestiuaudised/kindral-mchrystali-sundroom-mida-meil-sellest-oppida-on.d?id=41234465>>, (07.03.2011).
- Jõesalu, A.; Jaško, M.** 2008. Esimese Siiliga võib rahule jääda. – Sõdurileht, nr 21 (258).
- King, B.** 2008. Victory Starts Here. Combat Studies Institute Press, US Army Combined Arms Center, Fort Leavenworth, Kansas. <<http://www.tradoc.army.mil/historian/pubs/victory%20starts%20here.pdf>>, (30.01.2011).
- Kipp, J. W.** 1989. Barbarossa, Soviet Covering Forces and the Initial Period of War: Military History and Airland Battle. US Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth: Kansas. <<http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/barbaros.htm>>, (12.02.2011).
- Kukk, P.; Marandi, T.** 2006. Creativity in Engineering Education. – Engineering Education – the Priority for Global Development: 35th International IGIP SYMPOSIUM, 18th – 21st September. Ed. by F. Flückiger, R. Ruprecht, T. Rüttnann. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus, pp. 463–468.
- Militerm.** <<http://mt.legaltext.ee/militerm/>>, (20.02.2011).
- Mission-type tactics.** <<http://en.wikipedia.org/wiki/Auftragstaktik>>, (01.09.2011).

- Manninen** 1999 = **Маннинен, О.** 1999. Первый период боев. – Зимняя война 1939–1940. Политическая история, Москва: “Наука”, с. 167–168. <http://aleksandr-kommari.narod.ru/talvisota_1.htm>, (20.05.2012).
- Must, A.; Must, O.** 2007. Millist kirjaoskust vajab tänapäeva inimene? – KVÜÕA toimetised, nr 8. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 94–105.
- Mõts, E.** 2010. Eesti Kaitseväge maaväe lahingutegevuse alused. Tartu: Kaitseväge Ühendatud Õppeasutused.
- Nelsen, J. T.** II 1987. *Auftragstaktik: A Case for Decentralized Battle.* – Parameters, September, p. 21–34. <<http://www.carlisle.army.mil/USAWC/Parameters/Articles/1987/1987%20nelsen.pdf>>, (24.01.2011).
- Projektor, Mihhail** 2004 = **Проектор, Д. М.; Михаил И. М.** 2004. Блицкриг в Европе, 1939–1941: Польша. Москва: ООО «Издательство АСТ»; с. 13–14, <http://militera.lib.ru/h/proektor_dm/index.html>, (24.01.2011).
- Royal Military Academy.** <http://www.army.mod.uk/documents/general/history_of_rmas.pdf>, (20.01.2011).
- Royal Netherland Army.** 2000. Command and Control, Army Field Manual I. Doctrine Committee of the Royal Netherlands Army. Gravenhage, p. 45.
- Salmoni, B. A.; Hart, J.; McPherson, R.** 2010. Growing Strategic Leaders for Future Conflict. – Parameters, Vol. 40, Spring, pp.72–88. <http://www.carlisle.army.mil/USAWC/Parameters/Articles/2010spring/40-1-2010_salmoniEtAl.pdf>, (22.08.2011).
- Senjavskaja** 1999 = **Сенявская, Е.** 1999. Психология войны в XX веке: исторический опыт России. Глава 3. Социальные и демографические характеристики военнослужащих. Москва: РОССПЭН. <<http://militera.lib.ru/research/senyavskaya1/07.html>>, (22.01.2011).
- Soome jalaväe lahingumäärustik.** 1995. OÜ Infotrükk, lk 27.
- Svedenie stšetov = Сведение счетов:** Объяснение с читателями по случаю спорных цифр соотношения потерь Красной армии и вермахта в годы Второй мировой войны. – Вокруг Света. <<http://www.vokrugsveta.ru/telegraph/history/1339/>>, (30.09.2011).
- Zimnjaja voina = Зимняя война.** – Советский Союз, взлет сверхдержавы. <<http://www.sovunion.info/wars/index.shtml?1>>, (22.01.2011).
- Theresan Military Academy.** <http://campus.milak.at/campus/englisch/burgfuehrung_en.php>, (12.09.2011).
- Trauschweizer, I.** 2008. The Cold War U.S. Army Building Deterrence for Limited War. University Press of Kansas, p. 200.
- Triks, O.** 2008. Bush väljendas koraani tulistamise pärast sügavat muret. – Postimees, 20. mai. <<http://www.postimees.ee/220508/esileht/valisuudised/331897.php>>, (14.01.2011).
- Wall, P.** 2011. Arvamus: olen pettunud ja kahetsen. Eesti Päevaleht, 25. märts. <<http://www.epl.ee/artikkel/595014>>, (30.03.2011).
- Vane, M. A.; Toguchi, R. M.** 2010. Achieving Excellence in Small-Unit Performance. – Military Review, May-June, pp.73–80.
- White, C. E.** 1989. The Enlightened Soldier. Scharnhorst and the Militärische Gesellschaft in Berlin, 1801–1805. Westport: Praeger Publishers.

- Volkov** 1993 = **Волков, С. В.** 1993. Русский офицерский корпус. Глава 3. Подготовка и обучение. Москва Воениздат.
<<http://history.scps.ru/officer/000.htm>>, (25.01.2011).
- Väli, N.** 2009. Mis on Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste missioon? – Eesti Päevaleht, 18. juuni. <http://www.epl.ee/artikkel/471560#lower_vote>, (27.02.2011).
- Väli, N.** 2010. Kaitseväe Peastaabi ülemal brigaadikindral Neeme Väli kommentaar Nikolai Reegi arklile. – 2010 aastaraamat. Kaitseväe Peastaap, lk 108.
- 1941 god – uroki i võvodõ = 1941 год – уроки и выводы.** 1992. Москва: Воениздат. <<http://militera.lib.ru/h/1941/02.html>>, (01.02.2011).